

22. Календар комсомольця на 1925 р. – Х., 1925.
23. *Россия нэповская / Под ред. А. Яковлева.* – М., 2002.
24. Горбенко Ю. Політична й технічна дитяча книжка // *Шлях освіти.* – 1930. – № 4.
25. Гендрихівська А. Про працю юних піонерів із молодшими дітьми // *Радянська освіта.* – 1926. – Ч. 12.
26. Лакиза І. Реконструктивна доба й дитяча література // *Шлях освіти...*
27. Эмдин Г. В. *Дети строители новой школы. Материалы I Всероссийской экскурсии-конференции работников учкомов городских школ.* – М., 1930.
28. Фігурін О. Спроба дослідження вільних товариських дитячих об'єднань // *Шлях освіти.* – 1927. – № 11.
29. *Художнє виховання дітей. Матеріали наради ДНМК НКО УСРР та ЦК ЛКСМУ в справі театру, кіна та радіо для дітей.* – Х., 1930.
30. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 7, спр. 108.

Markova S.V. The «new man» formation as the means for the Soviet power social basis expanding in village (the 1920th). In the article are analysed the main political and ideological impacts of party and governmental structures on the formation of the «new man», «reeducation» with the aim to expand the social basis of the Soviet power in village in the 1920th.

Key words: «new man», countryman, countrywoman, kurkul, kids, youth, ideology

М. І. Бушин

ЖИВ, ПРАЦЮВАВ, ЗДОБУВАВ! (Штрихи до портрета Івана Лутака)

У статті проаналізована діяльність першого секретаря Черкаського обкому КПУ (1976–1988 рр.) І. Лутака.

Ключові слова: І. Лутак, Компартія України, Черкаська область

Іван Лутак

Приступаючи до написання цієї статті неможливо не пригадати слова відомого французького соціолога Е. Дюркгейма: «Бути особистістю – означає бути самостійним джерелом дії». Саме такою яскравою особистістю, потужним генератором ідей, талановитим організатором і визнаним лідером запам'ятовується мешканцем Черкаської обл. Іван Кіндратович Лутак. Без пере-

більшення – це видатна людина, яка своїм життям доводила, що лише щоденна невтомна праця дозволить у цьому земному житті бути на коні переможця. Іван Кіндратович – людина, яка була для всіх зразком, а також авторитет і порадинок. Людина чуйна, порядна, глибоко розуміла потреби пересічних громадян, людина, яка прожила чесне і правдиве життя, повністю присвячене звершенню добрих справ в ім'я людей, людина мудра і безкорисливий державник, дійсний патріот України.

Народився Іван Кіндратович 3 червня 1919 р. у с. Комарівка Макарівського р-ну, Київської обл., у сім'ї селянина. Навчався у чотирикласній місцевій школі, а семіріччю закінчив у с. Забуяння (за 9 км від рідного села). У нього був великий потяг до знань і він пішов до середньої школи у с. Радомишль (а це вже за 25 км

від Комарівки). Необхідно зауважити, що кожного вихідного дня Іван долав шлях додому пішки, щоб взяти харчі з дому на тиждень [1, 195–196]. У 1937 р. він вступив до Київського сільськогосподарського інституту, де й здобув перші навички керівної роботи. З червня до грудня 1940 р. працював заступником голови Тарутинського районного виконавчого комітету у новоствореній Ізмаїльській обл. [2, 9].

Через початок війни, в липні 1941 р. Київський сільськогосподарський інститут, де навчався І. Лутак, був евакуйований до Казахстану, в Алма-Ату. Тут він і отримав вищу сільськогосподарську освіту за спеціальністю агрохімік-грунтознавець. Хоча набуті знання йому не довелося застосувати на практиці. У лютому 1942 р. його призвали до лав Червоної Армії, зарахувавши курсантом Військової академії хімізахисту (м. Самарканд). Через десять місяців, отримавши лейтенантське звання, був відправлений у стрілецький полк, де очолив службу хімічного захисту [2, 9–10]. У березні 1944 р., під час звільнення Львівщини, Іван Кіндратович був тяжко поранений. Він лікувався майже рік у Кисловодську, а коли в березні 1945 р. був виписаний, то як інвалід на фронт уже не повернувся [1, 196].

Вже у квітні 1945 р. І. Лутак був призначений заступником директора Саливонківського цукрового заводу на Київщині. У жовтні того ж року був рекомендований заступником голови Бородянського райвиконкому – головою районної планової комісії [1, 197]. З 1946 до 1947 рр. він навчався у Республіканській школі партійних і радянських працівників при ЦК Компартії України (м. Харків). Після її закінчення, направлений на роботу другим секретарем Кагановицького райкому партії (нині Поліський район) Київської обл.

У травні 1949 р. І. Лутак обраний першим секретарем Христинівського райкому партії. Тоді йому йшов 29-й рік [1, 197; 2, 294]. Вже на той час його цінували, а в партійній характеристиці є такий запис: «Виявив себе здібним, перспективним працівником, бере активну участь у політичному і господарському житті району. В роботі дисциплінований, вимогливий до себе» [2, 10]. Не дивлячись на молодий вік, Іван Кіндратович зробив Христинівський р-н одним із передових в області. При цьому він завжди ставився до людей чуйно і був доволі скромним у побуті. Ось як згадував його директор елітно-насіницького радгоспу «Верхняцький» С. Карбовський: «Якогось дня запросили мене в райком партії... Перший секретар райкому Іван Кіндратович Лутак... поцікавився нашими радгоспними справами. І я розповів про те, як освоємо сівозміни, підвищуємо культуру землеробства, підтягуємо тваринництво. Уважно слухаючи мене, він схвально похитував головою, а потім додав: у райкомі немає сумнівів, що радгосп «Верхняцький» на правильному шляху, а запросив я тебе, Семене Романовичу власне в іншій справі. Нам потрібна людина з вищою агрономічною освітою, з досвідом... практичної роботи у сільськогосподарському виробництві на посаду завідуючого сільськогосподарським відділом, і є думка призначити тебе. Ти не поспішай з відповіддю, – говорив мені секретар. Обміркуй все добре, а потім скажеш. Я добре вивчив людей і вірив, що з часом, дружно взявшись усім колективом, нам вдасться зробити це господарство передовим не тільки в районі, а й в області, республіці. З цими аргументами пішов я з райкомом. Вони виявилися переконливими» [3, 9–10].

У липні 1951 р. І. Лутак був затверджений завідувачем сільськогосподарським відділом Київського обкому партії, а в липні 1953 р. обраний першим секретарем Києво-Святошинського райкому партії [1, 197]. 7 січня

1954 р. була утворена Черкаська обл. й Іван Кіндратович почав працювати тут головою облвиконкому. На його плечі ліг важкий тягар – становлення всіх обласних структур, але з цим завданням він успішно впорався. Потім у нього були Крим і ЦК КП України [4, 5].

Прибувши до Криму, він зрозумів, що йому необхідно впрягтися у важкий віз, адже до господарських й економічних негараздів додавалися ще й питання дисципліни. Бачачи, що край задихається від постійного безводдя, а без зрошення землі віддачі не дадуть, усвідомив: необхідно будувати канал «Дніпро–Крим». Зрештою, будівництво почалося, а Іван Кіндратович днював і ночував на трасі його прокладання. Згодом це дало можливість поливати четверту частину орних земель, були розширені площі під твердими пшеницями, зерно яких відтепер експортували й за кордон. На 50 тис. га були закладені сади та виноградники, бурхливо розвивалося овочівництво, у сільській місцевості створювалися спеціалізовані колективні господарства [2, 20–21]. З кожним роком Крим розквітав і економічно зростав, а продукція звідси йшла у всі куточки країни.

Наполеглива праця І. Лутака не пройшла поза увагою П. Шелеста, за пропозицією якого, в січні 1967 р. він був обраний секретарем ЦК КПУ з питань сільськогосподарського виробництва, а в 1969 р. його обрали другим секретарем ЦК КПУ. Іван Кіндратович залишився ним і за В. Щербицького, оскільки був сильним і працездатним організатором. В апараті І. Лутак користувався заслуженою повагою і авторитетом, але з часом став виявляти самостійність, не завжди узгоджував свої дії з В. Щербицьким, що зумовлювало ситуацію «двовладдя». Наприклад, Одного разу І. Лутак зустрівся з першими секретарями райкомів Києва. Цій категорії працівників приділялась особлива увага, що, безумовно, не могло не стурбувати першого секретаря. Відтак, І. Лутак запропонували перейти на роботу до Москви, на посаду першого заступника голови Держплану СРСР, який відав питаннями сільського господарства. Іван Кіндратович від пропозиції відмовився і попросився першим секретарем до Черкаської обл. [5, 65].

Ось як згадував про нього колишній секретар ЦК КПУ Я. Погребняк: «І. Лутак досконало знав сільське господарство, переробні галузі. Вважаю, що це був достойний другий секретар, який повністю відповідав цій високій посаді. Зовні дещо суворий, навіть сухуватий, в душі був доброю і уважною людиною. Він мав високу працездатність, невідомо, коли дозволяв собі хоч якось розслабитись, відпочити, постійно був у роботі, не щадив себе... Лутак професійно вирішував проблеми, підкинуті життям, був наполегливим у досягненні задуманого і його авторитет серед партійного і господарського активу був надзвичайно високим. Це не могло у певній мірі не дратувати Щербицького і він твердо вирішив змістити авторитетного другого секретаря» [2, 23–24].

14–15 січня 1976 р. відбулася Черкаська обласна звітно-виборча партійна конференція, на якій першим секретарем обкому партії був обраний Олександр Микитович Андреев. 27 січня 1976 р. пленум Черкаського обкому партії кооптував Івана Кіндратовича Лутака до свого складу і обрав його очільником області. Почалася його робота на Черкащині вдруде, коли розкрилися нові грані його як керівника-творця. Адже він широко прагнув, старався, вболівав за справу та чесно служив своєму народові.

Іван Кіндратович не випускав з поля зору ні розвиток промисловості, ні піднесення сільського господарства, ні розбудову соціальної сфери, зокрема особливу увагу приділяв системі охорони здоров'я. Так,

коли вже 5 лютого 1976 р. проходили збори партійногосподарського активу Черкаської обл., всі присутні чекали, що скаже «перший», вважаючи, що він розкриє їм за погану роботу, не залишивши каменя на камені, але цього не сталося. Натомість Іван Кіндратович повів себе як людина-наставник, заявивши: «Трудовим колективам проаналізувати свою роботу в минулій п'ятирічці, детально розібратися, де і в чому, з якої причини були допущені недоліки, щоб у майбутньому не допустити їх. Кожен працівник повинен мати свої особисті зобов'язання». Присутні зрозуміли, що почалася нова доба в області, за якої доведеться працювати в іншому режимі.

Доволі помітну увагу І. Лутак приділяв сільському господарству. Так, соціалістичні зобов'язання на 1981–1985 рр., виголошені на весь Радянський Союз, були ним успішно виконані. У 1985 р. реалізація худоби і птиці на м'ясо зросла, порівняно з 1980 р. на 33 %, виробництво молока – на 29 % (за зобов'язання 23,5 %). Заготівлі збільшилися, відповідно, на 34 і 31 %. Приріст виробництва м'яса за п'ятирічку становив 52, молока – 177 тис. т. В розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, у 1985 р. вироблено 157 ц та 592 ц молока [2, 132]. Дбав Іван Кіндратович і про розвиток на території області садівництва. Зокрема часто відвідував Мліївську дослідну станцію садівництва у Городищенському р-ні. За його особистої ініціативи, були висаджені тисячі гектарів садів, для чого використовувалися саджанці, вирощені на середньо- та низькорослих підщепах.

І. Лутак дбав не лише про нарощування продукції тваринництва, птахівництва та рослинництва, а надавав також увагу розвитку промислового виробництва, особливо на селі. Відтак, у селах області масово будували заводи з переробки сільськогосподарської продукції. Загалом, Черкаська обл. щодо інтенсифікації сільськогосподарської галузі на цьому етапі посідала перше місце в СРСР за врожайністю зернових, озимої пшениці, соняшника й інших культур. Господарства отримували більше коштів від тваринництва, ніж рослинництва, а з областю могли конкурувати лише Прибалтійські республіки.

Звісно, це було досягнуто завдяки напруженій праці сільських трудівників, шефській допомозі міст, висококваліфікованим спеціалістам, які своєчасно освоїли індустріальні й інтенсивні технології в землеробстві, тваринництві тощо. Однак необхідно підкреслити, що за всім цим стояла копітка організаторська робота та думка рушія і натхненника цих звершень трудівників Черкащини – І. Лутака. Він вдало підбирав і розставляв керівні кадри, а всі керівники господарств обов'язково проходили з ним співбесіди. Це в свою чергу піднімало значущість займаної посади і безпосередньо накладало більшу відповідальність, надихаючи кандидатуру на плідну й організовану роботу.

Не меншу увагу він приділяв і питанням охорони здоров'я. Так, з 1976 до 1990 рр. були прийняті 3 п'ятирічні комплексні програми «Здоров'я», що дало помітний поштовх розвитку медичного обслуговування населення регіону. За 1976–1988 рр. тільки в Черкасах побудовано лікарень і лікарняних корпусів на 3560 ліжок та 10 поліклінік на 5870 відвідувань за зміну. Всього в області споруджено лікарень на 7695 ліжок та поліклінік на 12750 відвідувань. За цей час також побудовано 22 дільничні лікарні, 45 лікарських амбулаторій, 286 фельдшерсько-акушерських пунктів. У 1981–1985 рр. на будівництво закладів охорони здоров'я використано 41,4 млн. крб., тільки за 1985 р. – 12,7 [1, 202].

Івана Кіндратовича бентежило і те, що батьки, маючи багато дітей, не мають змоги працювати. Тоді у

нього виникла ідея масового будівництва дитячих дошкільних закладів у містах, районах і селах Черкаської обл., яка стала прикладом і взірцем із будівництва комплексів школа–дитячий садок. Ці питання постійно знаходилися на контролі І. Лутака. Щомісяця йому готували доповідну записку щодо стану будівництва об'єктів народної освіти, охорони здоров'я, культури. Всіх керівників примушували добросовісно ставитися до цих питань, причому слід наголосити, що контроль був досить жорсткий. Скажімо, відділ науки і навчальних закладів, який тоді очолював автор, постійно тримав на контролі ці питання. Нарешті, настав приємний момент, коли ми дали оголошення у газеті «Черкаська правда», що є вільні місця у дитячих садочках міста Черкаси. Іван Кіндратович викликав мене до себе і запитав: «Це дійсно так? Немає тут обману?». Я відповів, що особисто перевіряв і це все відповідає дійсності. Він піднявся і сказав: «Контролюйте і далі. Нам необхідно домогтися такого становища в усій області. Як будуть радіти батьки, що їхні діти знаходяться в надійних руках».

Не дивлячись на те, що в І. Лутака був напружений графік роботи, він не випускав з поля зору питання гуманітарного характеру, добре усвідомлюючи, що для гармонійного розвитку людини велике значення має її духовний світ. У Черкаській обл. на той час було три вищі навчальні заклади – Черкаський педагогічний інститут ім. 300-річчя возз'єднання України з Росією (нині – Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького), Уманський педагогічний інститут (нині – Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини) та Уманський сільськогосподарський інститут ім. М. Горького (нині – Уманський національний університет садівництва). Вища технічна освіта обмежувалася відкриттям у Черкасах 15 березня 1960 р. загальнотехнічного факультету Київського технологічного інституту харчової промисловості. 20 травня 1961 р. факультет був підпорядкований Київському інженерно-будівельному інституту, 10 листопада 1977 р. – перетворено на Черкаський філіал цього ВНЗ, а 1 грудня 1979 р. – підпорядковано Київському політехнічному інституту. 26 липня 1991 р., на основі цього філіалу, було створено Черкаський інженерно-технологічний інститут, на базі якого 26 вересня 2001 р. утворено Черкаський державний технологічний університет. У тому, що цей навчальний заклад став університетом, є велика заслуга керівників області та міста, зокрема І. Лутака, В. Сокоренка, С. Гребенюка.

Значну увагу І. Лутак надавав і вшануванню пам'яті Т. Шевченка та популяризації його творчої спадщини. Завдяки йому, в області було започатковане проведення Шевченківського літературно-мистецького свята «В сім'ї вольній, новій». У грудні 1980 р. була прийнята постанова ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР з цього питання, а згодом свято набуло міжнародного значення.

29 січня 2009 р. І. Лутак відійшов у вічність. Це була людина, яка завжди повністю віддавалася справі, постійно наполегливо працювала та змушувала так робити всіх навколо себе. Це був талановитий керівник, який хотів бачити свою Батьківщину й її народ у повному достатку. Таких людей не забуває суспільство і ми також маємо пам'ятати його добрі справи і для міста, і для області. Необхідно ще раз наголосити, що його душа навечно залишиться у праведних ділах, зведених корпусах фабрик, заводів, комбінатів, об'єктів соціальної інфраструктури, а найперше – у пам'яті людей, заради яких Іван Кіндратович жив, працював і здобував!

1. *Особистість в історії України: Микола Іванович Бушин / За ред. В. Лазуренка. – Черкаси, 2013.*
2. *Син землі української / Упор. М. Костецький та ін. – Черкаси, 2008.*
3. *Карбовський С.Р. Силу землі дає хлібороб. – К., 1981.*
4. *Бушин М. Син своєї епохи // Земля Черкаська. – 2010. – № 9.*
5. *Врублевський В.К. Волгододимир Щербицький: правда і вигадки. Нотатки помічника: спогади, документи, чутки, легенди, факти. – К., 1993.*

Bushyn M.I. Lived, worked, obtained! (Strokes to the Ivan Lutak portrait). In the article is analysed the activity of the Cherkasy regional committee of the CPU first secretary (the 1976th–1988th) I. Lutak.
Key words: I. Lutak, Communist Party of Ukraine, Cherkasy region

О. Є. Литвиненко

ПРОБЛЕМА ЖИТЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕЛІГЕНЦІ УСРР У 1920-х рр. (на прикладі агрономів)

У статті розглядається проблема житлової забезпеченості агрономічних працівників в 1920-х рр. Проаналізовано значення агропунктів у процесі забезпечення житлом та побутові умови
Ключові слова: агроном, агропункт, житло, дослідна станція

Повсякденне життя характеризується багатьма складовими. У пропонованій статті ми звертаємо увагу на один з важливих компонентів повсякдення інтелігенції – забезпечення житлом. Ця проблематика у працях дослідників радянського періоду була висвітлена недостатньо, позаяк увага акцентувалася на селянстві та «робітничому класі» [1]. Невдовзі вона частково була порушена в колективній монографії «Нариси історії української інтелігенції» [2]. Проте, остання висвітлювала, головним чином, роль радянської інтелігенції у відбудові народного господарства та культурному будівництві. Сучасні ж історики продовжують вивчати житлове забезпечення, в основному, на прикладі українського селянства. Зокрема О. Удод [3], О. Лукашевич [4] та М. Захарченко [5] звертали увагу на якість житла, його характеристику та санітарні умови. Крім цього, за останнє десятиріччя вийшли друком ґрунтовні праці, безпосередньо пов'язані як з соціально-побутовою інфраструктурою селян, так і аналізом житла міського населення. До них належать монографії І. Рибак [6], О. Мовчан [7], М. Борисенка [8]. Зважаючи на це, ми вирішили їх доповнити дослідженням житлового забезпечення агрономів УСРР у період 1920-х рр., що й визначило мету цієї статті.

Питання житлового забезпечення інтелігенції вперше було серйозно поставлене 1924 р. на конференції Всеросійської спілки робітників землі і лісу – професійній спілці сільськогосподарських працівників. Тут розглядалася проблема побуту й умов праці агроперсоналу. Делегати констатували «відсутність помешкань для самих спеціалістів, агрокабінетів, агропунктів, спецоद्याгу та надзвичайно важкі умови перездів у районах, а іноді взагалі відсутності транспортних засобів, що призводило до обслуговування району пішки» [9, 95]. Дійсно, ситуація була складною. Наприклад, у Маріупольській окрузі 1925 р. більшість районного агроперсоналу не була забезпечена квартирами з паливом та світлом, а за проживання у приватному помешканні необхідно було платити не менше 10–15 крб. на місяць, що становило третину заробітної плати [10, 14]. У «Докладній записці про становище інтелігенції на селі» Всеукраїнської центральної ради професійних союзів 1926 р. стверджувалося, що матеріально-побутові умови життя сільської інтелі-